

Vágamálføri

Hjalmar P. Petersen

FR-360 Sandavágur, Faroe Islands

Úrtak

Vágamálførið fevni um málførið í Vágum og Mykinesi. Vanligt hevur verið at flokka tað saman við málførinum í Suðurstreymoy t.d. í Færøsk Anthologi (1891). Hetta verður ikki gjørt her. Hepnari er at siga, at talan er um eitt serstakt málføri. Grundirnar eru 1) *a/æ-a > ei-a* (hagan), 2) *á-a > au-a* (fáa) og 3) *ø-a > yu-a* (kvøða). Nakrir aðrir ljóðskipanarlígr munir gera, at vágamálførið best er flokkað fyri seg. Teir eru framburðurin av norrønum *ó* sum /eu/ heldur enn /áu/ framburðurin í Suðurstreymoy, men av størrí týðningi er, at vágamálførið hevur *drynjing*, sum ger, at endingsjálvljóðini hava ein týðiligan framburð, mótsett tí *-e* kenda framburðinum í Suðurstreymoy. Hetta ger, at málførið hevur eina øðrvísi morfologi. Sum dømi ber til at nevna: *ein stórir maður, tann góði vinurin, teir góðu vinirnir, eg vendi, vit vendu* mótsetti Suðurstreymoy: *ein stórir maður, tann góde vinirin, teir góde vinirnir, eg vende, vit vende*. Vágamálførið og málførið í Suðurstreymoy hava sostatt ymiskar yvirborðsmyndanir av nøkrum bundnum morfemum. Vágamálførið hevur heldur ikki lokaljóðsviknan ímillum sjálvljóð og síðst í orði (*taka, tak*). Diftongeringin við hiatusinnskotum (*hagan, fáa, kvøða*) sæst ikki í tekstunum hjá Svabo. Tó hevur hon verið í *hagan* – orðum. Øvugtí skrivið hettir benda á tað. Seinni, í Færøsk Anthologi, eru dømir við øllum diftongeringum. Eitt heimildarfólk hevði bleytt g í orðinum *lagdur* og frasuni *taka úr lagdi*. Talan kann antin vera um tann norrøna framburðin av ljóðinum, sum soleiðis er varðveiddur í einum vardum ljóðskipanarlígrum umhvørvi í einari familju, ella talan kann vera um eitt nýúviklað ljóð. Verður hugt at gongdini frá Svabo fram til nútíðarvágamáli, so eru ótrúliga fáar broytingar hendar í ljóð- og bendingarskipanini. Ein broyting, sum kortini ber til at síggja er hvønnf. fleirt. *bátarnar* -> *bátarnir*. Her kann vera talan um ávirkan frá Suðurstreymoy, sjónvarpi og útvarpi, ella talan bara er um eina innari broyting, sum hendir í bendingarskipanini, soleiðis at skipanin verður »einfaldari«.

Summary

The dialect of Vágur and Mykines (hence VM) is spoken on the westernmost islands of the Faroe Islands. Earlier works on dialects – e.g. *Færøsk Anthologi* (1891) – regard it as a part of the dialect in Suðurstreymoy. In my opinion it better taken as a genuine dialect. The reasons are: diphthongization and glide insertion in the structures 1) *a/æ-a > ei:a* (hagan), 2) *á-a > áu-a* (fáa) and 3) *ø-a > yu:-a* (kvøða). (The IPA script is used in the article itself). Some other minor phonological features speak against grouping VM with Suðurstreymoy, especially the pronunciation of Old Norse *ó* as /eu:/ rather than /áu:/ as in Suðurstreymoy. More important – together with the diphthongization an glide insertion – is, that VM has one special intonation set called *drynjing*. The tone of a word at the end of a phrase is approximately as high as the tone on the following syllable. This intonation set has although nothing to do with the musical accent in Norwegian, Swedish and in Danish dialects. The *drynjing* is one of the reasons for very clearly articulated vowels at the end of a word. This has, in turn influence on the morphology, compare Suðurstreymoy *ein stórir vinir* (nom. sg. mask.), *tann góde vinirin* (nom. sg. mask.), *teir góde vinirnir* (nom., akk. pl. mask.), *eg vende* (pret. 1. p. sg. ind.) *vit vende* (pret. 1. p. pl. ind.) and Vágur/Mykines *ein stórir vinur*, *tann góði vinurin*, *teir góðu vinirnir*, *eg vendi*, *vit vendu*. VM and Suðurstreymoy has thus different ways of expressing the content of some bound morphemes. The dialect of Vágur and Mykines do not soften plosives between vowels and at the end of a word as in Suðurstreymoy, e.g. VM *tak(a)*: Suðurstreymoy *tag(a)*. Within the area there are no mentionable differences, and the only change I have observed is that the younger generation do not have glide insertion and diphthongization in word of the *kvøða*-type. Older texts (Svabo towards the end of 1800) fails to quote this diphthongization and in the *fáa*-type. There is a possibility, that they were not present in the dialect at that time, but Svabo also fails to

quote diphthongization in words of the *hagan*-type. It is only seen in hypercorrect writing with original Faroese *ey/ey*) form Old Norse *au*. This makes you think, that he deliberately is avoiding all the diphthongizations whatever his reasons may be. One observation I made, listening to the tapes, was a spirant *g* in *lagdur*. This can be the ON pronunciation of the *g*-sound in a protected phonological environment as just in one family, or an innovation. Following the development of the dialect from Svabo until today, there are rather few changes in morphology and phonology. One change seen during the last years in VM is when youngsters confuse nom. and akk. pl. definite *eg sá bátarnar* > *eg sá bátarnir*. This can be due to radio and television, which is very much under influence of the Suðurstreymoy dialect, or just an inner change taking place in the morphology, so that the system gets »simpler«.

Inngangur

Ætlanin er her at royna at lýsa málføri í Vágum og Mykinesi. Talan er um tær báðar vestastu oyggjarnar í Føroyum. Heimildarfólkini vóru fødd síðst í 19. øld og fyrst í 20. øld. Tey vóru úr Mykinesi, Gásadali, Bø, Sørvági, Miðvági og Sandavági. Einki heimildarfólk er úr Vatnsørum, sum er ein lutfalsliga nýggj bygd við nógvum tilflytarum. Ein heimildarmaður var føddur og vaks upp á Víkum, men fluttur til Sørvágs.

Í framhaldinum verður hugt at, hvussu heimildarfólkini bera fram sjálvljóð og hjá-ljóð, og hvørji endingarsjálvljóðini eru. Greinin er ein ljóðlig lýsing av vágamálførinum. Hon hevur eisini nakrar fonematiskar tulkningar av ljóðskipanini, t.d. um stutt sjálvljóð hoyra til tey longu – um tey eru allofon ella fonem av teimum longu sjálvljóðunum. Ljóðskriftin er fyri tað mesta tann hjá Rischel (1961), sum er tann best hósandi til endamálið. Kortini havi eg gjørt onkrar smávegis broytingar. Sum dømi kann ljóðskrivningin av affrikatunum nevnast.

»Den Almindelige [Mundart]«

Fyrsta ferðin vágamálførið (hereftir stytta: VM) verður nevnt, er hjá Jens Chr Svabo í bókini *Indberetninger fra en Reise i Færø 1781 og 1782*. Her nevnir hann fyra málføri í Føroyum.

- 1) 'Den Almindelige'
- 2) 'Den Suderøeske', sum umfatar alt sunnanfyri Skopunarfjørð
- 3) 'Den Norderøeske', og
- 4) 'Den Thorshavnske'. (Indberetn.: 265).

'Den Almindelige' [Mundart] hjá Svabo kann eisini fevna um Norðurstreymoy og kanska Eysturoy. Hini málførisumráðini eru nevnd fyri seg hjá honum, men einki stórvegis fæst at vita um ymisk drøg í málførinum í nevndu tilvísing. Vísuhandrit hansara og orðabøkurnar byggja á VM, og har er nógv at heinta. Nakað seinni (1891) siga høvundarnir at *Færøsk Anthologi* (FAI) hetta um VM.

»På V å g ø bliver 1) foran a (eller stumt ð el. g med eftflgd. a el. æ) a og æ til æi og á til ou (åu), som: *í hagan, skaða, læa*, udt. *hæian, skæia, læia*; *Váar, fáa*, udt. *Vouar, foua*, 2) ó i lang stav. til æu (öu) : *bróðir* udt. *bræuir (bröuir)*« (FAI 1891:LVIII).

Samstundis verður VM flokkað saman við bygdamálanum í Suðurstreymoy. Hesa flokking meti eg ikki vera hepna. Síggj niðurstøðuna (7.0.).

Einljóð/tvíljóð

Føroysk ljóðskipanarlæra er viðgjörd av ymskum granskarum, m.a. Snædal (1986). Í framhaldinum verða ljóðini lýst, og nakr-

ar fonematiskar greiningar verða settar fram.

2.1. Longd hjá einljóðum og tvíljóðum

VM hefur stytt einljóð/tvíljóð framman fyri tveimum ella fleiri hjáljóðum. Málførið víkir sostatt ikki frá øðrum føroyskum málførum.

$$(1) V: > V / \_ C^x \\ [+herðing]$$

Reglan geldur framman fyri øllum hjáljóðabólkum uttan *-pr-*, *-pl-*, *-tj-*, *-tr-*, *-kj-*, *-kr-*, *-kl-* / *V_V* sum í: [d̥eːaːˈb̥uː] *daprir*, [eːˈb̥li] *epli*, [viːˈʒa] *vitja*, [g̥ˈeːaːˈd̥uːn] *Katrin*, [leːˈʒa] *lekja*, [b̥eːˈg̥la] *bekla*. Um *sj* sum í [d̥ˈiːˈʃa] *tysja*. síggj 4.3. Sjálvljóðini eru altíð stytt framman fyri *-tl-* í [aˈd̥la] *ætla*, (Rischel, 1961:XVII). Málførið í Suðuroynni hefur stutt sjálvljóð framman fyri nevndu hjáljóðabólkum.

Tey stytta sjálvljóðini verða mett sum variantar av teimum longu fonemunum. Hetta er bara ein arbeiðshypotesa, undir 4.8. og Viðmerking 2. er ein annar tulkingsarhátur nevndur.

Ljóðliga er munurin í VM og føroyskum ímillum stutt og long sjálvljóð hesin:

Mynd 1.

[miːjɔː] / [mɪd̥ː] *miðjur, mitt*
 [g̥uːlɔː] / [g̥uːl̥d̥] *gulur, gult*
 [f̥iːeːˈg̥ɔː] / [f̥iːeːˈg̥d̥] *frekur, frekt*
 [h̥øːvɔː] / [h̥øːˈg̥d̥] *høgur, høkt*
 [d̥ˈoːla] / [d̥ˈoːld̥u] *tola, toldi*
 [s̥b̥eːaːˈg̥ɔː] / [s̥b̥aːˈg̥d̥] *spakur, spakt*
 [vɔːaːˈd̥ɔː] / [vɔːˈd̥ː] *vátur, vát*
 [mj̥uːˈg̥ɔː] / [mj̥j̥uːˈg̥d̥] *mjúkur, mjúkt*

[d̥ˈeːuːmɔː] / [d̥ˈœm̥d̥] *tómur, tómt*
 [d̥eːiːjɔː] / [d̥eːˈd̥] *deyður, deytt*
 [g̥ˈvɔːiːd̥ɔː] / [g̥ˈvɔːj̥d̥ː] *hvítur, hvítt*
 [g̥lɔːiːma] / [g̥lɔːj̥m̥d̥u] *gloyma, gloymdi*
 [f̥aiːd̥ɔː] / [f̥aiːd̥ː] *feitur, feitt*

(Her frá Snædal, 1986:123, men við eini aðrari ljóðskrift).

VM hefur 13 long og 10 stytt niðurarvað sjálvljóð. Tá diftongeringin við hiatus sum í [f̥ɔːwa] *fáa*, og vokaliseringin av *-v* sum í [g̥ɔːlɔː] *gomlu* og [nauːn] *navn*, umframt tey nýggju fonemini, sum eru lánt inn við orðum sum [haːvli] *havi* »urtagarður« og [d̥ˈyːb̥a] *typa*, verða tald við, so eru tey longu fonemini 17 í tali.

Av teimum fyrrnevndu 13, felagsnýta /eː/ *ó* og /øː/ *ø* tann stytta variantin [œ]; /eːiː/ *ey* og /eː/ *e* felagsnýta tann stytta variantin [ɛ], og /ɔːaː/ *á* og /oː/ *o* felagsnýta tann stytta variantin [ɔ]. Síggj Snædal (1986: 159, 160). Dømi eru eisini um ein stytta variant av tí nýggja foneminum /auː/ í orðadømunum: [jauːnɔː] *javnur* og [jauːnd̥] *javnt*.

Viðmerking 1.

Taka vit tey innlentu fonemini /aː/ og /yː/ við inn í myndina, so má tað fyrra felagsnýta tann stytta variantin hjá /eːaː/ *a/æ*, og tað seinna tann stytta variantin hjá /æuː/ *ú*, sum ljóðini eru lík við. Ein onnur diskutiión er, um regla 1 er so virkin í nútíðarføroyskum. Sbr. framburðin [m̥øːblaː, uːˈblaː, juːˈblaː] *møblar, rublar, jubla*. Orðini hava eitt *l*-ljóð eins og t.d. *epli*, so kanska er tað tað, sum valdar longdini. Tað ber antin til at siga, at regla (1): i) ikki er so virkin í nútíðarmálinum, ella: ii)

at hon hefur fingið økt rúm at virka í. Aðra-
staðni er tað analogi sum í [mɔa:lʉŋ] *Mál-
ting* <— [mɔa:l-] *mál-*.

Viðmerking 2.

Í einum orði sum [bændʉ] *bónði*, ið hefur tann stytta variantin í øllum bendingarmyndunum, ber ikki til at siga, um [œ] er variantur av /œ:/ ó ella /ø:/ø. Heldur ikki ber til at siga, um [ɔ] í [ɔsɔ] *ást /ost* (hvønnf. av *ostur*), er variantur av /ɔa:/ á ella /o:/o. Sama geldur fyri [ɛ] í [ɹæsɔ̄.menɹ] *reystmenni*. Tað kann vera tann stytta varianturin av antin /ei:/ *ey* ella /e:/ *e*. Ein annar greiningarháttur er at siga, at tey stytta ljóðini eru serstøk fonem, og ikki partar av teimum longu fonemunum, har tey ongastaðni síggjast í yvirborðsmýndanini. Dømi sum [ɹæi:jɔa] *reyður* [ɹæ'ɔ:] *reytt* eru so at skilja sum morfofonematisk skifti. Hetta verður skotið upp í 4.8. Myndin verður aftur fløktari, um sjávlvjóðalongdin í innlæntum orðum eins og *nuansa* mótssett *nuansera* verður tikin við. Tað fyrra er [nu'ansa] *nuansa* við einum [u], sum ikki er [ɔ], men heldur ikki líkt longum [u:] í [nu:an'se:ra] *nuansera*. Ljóðið [u] í *nuansa* er tað sama, sum í [ɛgvu,li:ja] *ógvuliga*¹.

Lutfallið millum nøkur long og stutt sjávlvjóð í føroyskum

Rischel (1964) hefur mátað lutfallið í føroyskum ímillum tey longu ljóðini /i:/, e:/, eɹ:/i, e, a/œ og teir stytta variantarnar [ɹ, ɛ, a]. Tað vísti seg, at [ɹ], ið er tann stytta varianturin av /i:/, hefur nøkulunda sama opningarstig sum /e:/. Tann stytta varianturin hjá /e:/ *e*, t.e. [ɛ], hefur sama opningarstig sum [eɹ:], meðan tann stytta varianturin hjá /eɹ:/ *a/œ*, so aftur er opnari. (Rischel, 1964:

112). Hóast henda ljóðliga veruleika, so kenna vit t.d. [ɛ] aftur sum eitt e/ɛ/, og ikki sum hoyrandi til /eɹ:/. Henda greiningin hjá Rischel endurspeglar eisini tann málsliga veruleikan í VM.

Long einljóð

VM hefur hesi longu niðurarvaðu einljóðini: /i:/, u:/, e:/, o:/, ø:/ / i, u, e, o, ø.

Í herðingasterkari støðu framman fyri hjáljóði, kunnu tey stundum vera rein sjávlvjóð, men hava oftari eina glíðing ímóti einum opnari endaljóði. T.e. [e:ɛ], [o:ɔ], [ø:œ].

Dømi frá heimildarfólkunum eru: [he:ɛɹ] *her*, [ho:ɔŋ] *hon*, [jð:œɹ] *jørð*. Seinni partur er ikki eins opin og [ɔ]. Tað, sum oyra fatar eins og rein einljóð, er eisini at hoyra: [he:ɹ] *her*, [ho:n] *hon*, [jð:ɹ] *jørð*. Í bakstøðu (____#) hava /i:/ og /u:/ altíð eitt homoorgant glíðiljóð aftur at sær. [si:j] *sig*! (boðsh. av *siga*); [su:w] *sud*.

/e:/, o:/, ø:/ hava í bakstøðu altíð eitt sentralt endaljóð við í framburðinum: [e:ɛ] *eg*, [so:ɔ] *sod*, [ɹð:œ] *rðð*. Til ber at siga, at fonemini /i:/, /u:/, /e:/, /o:/, /ø:/ birtast sum [i:j], [u:w], [e:ɛ], [o:ɔ], [ø:œ] í bakstøðu.

VM hefur hiatusinnskotini [w] aftan fyri /u:/u og [j] aftan fyri /i:/i/y, um tey standa framman fyri [ɹ, ɔ, a] *i, u, a* í aftanfyristandandi herðingaveika stavilsi. Dømi: [ɔu:wɹ, ɔu:wa] *dugi, duga*, [lu:wɔ] *lugu*, [si:ja, si:jɹ] *siga, sigi*, [ri:jɔ] *riðu*. [u:w, i:j] eru yvirborðsmýndanir av teimum undirliggjandi fonemunum /u:/ *u* og /i:/ *i*.

Vanligt er, sum longu nevnt, at rokna tvey sjávlvjóð afturat í VM (og øðrum variantum av føroyskum). Talan er um tey longu ljóðini [a:] og [y:] í eitt nú *havi* »urtagardur«, *typa* o.m.ø. orðum. Samtíðarlíga

sæð, so eru tey við í teirri føroysku fonemskipanini. Talan er um eina natúrliga gongd, tí tað niðurarvaða rundaða ljóðið y fall saman við i til eitt órundað ljóð /i:/. Tað niðurarvaða /a/ varð tvíljóðað til eitt /εa:/. Pláss er nú í ljóðskipanini fyri einum rundaðum /y:/ og einum longum /a:/.

Viðmerking 3.

Suðuroyarmál hevur eitt samanfall ímillum *a* og *e* til /e:/. Í pørtum av Norðuroyggjunum hevur *a* /æ/ einljóðaðan framburð.

Einljóðaskipanin í VM er:

Mynd 2.

	Frammælt		Bakmælt	
	ór.	r.	ór.	r.
høg	i	y		u
mið	e	ø		o
lág			a	

Ella:

Mynd 3.

Mynd 3. vísir tey longu og tey stuttu sjálvljóðini.

	i:	ɪ	y:	ʏ	e:	ɛ	ø:	œ	a:	a	u:	ɔ:	ɔ
Høg	+	+	+	+	-	-	-	-	-	-	+	+	-
Lág	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	-	-	-
Bak	-	-	-	-	-	-	-	-	+	+	+	+	+
Rund	-	-	+	+	-	-	+	+	0	0	0	0	0
ATR	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+	-	+

(Um táttin ATR síggj Kenstowicz 1994:17 (the [+ATR] ... are longer than their [-ATR] counterparts«. Síggj eisini bls. 14. hjá sama høvundi, har [+ATR] sjálvljóð kennast spentari enn tey, ið eru [-ATR]. Tey sjálvljóð, sum hava ein framburð við t.d. [u] í t.d. *nuansa* (sbr. viðmerking 2) eru ikki tikin við her. Tey skulu helst tulkast sum partar av teimum longu ljóðunum.

Tvíljóð

Tvíljóð kunnu flokkast í: 1) tvíljóð, ið enda við frammæltum, høgum endaljóði; 2) tvíljóð, ið enda við bakmæltum, høgum endaljóði og 3) sveimandi tvíljóð².

Tvíljóð, ið enda við frammæltum, høgum endaljóði. Í VM (og føroyskum) eru hesi tvíljóð við frammæltum, høgum endaljóði: /ɛi:, ai:, ɔi:, ɔi:/ *ey, ei, oy, íý*. Norðurstreymoy, Eysturoy og Norðuroyggjar hava samanfall ímillum /ai:/ *ei* og /ɔi:/ *oy* > /ɔi:/. Í bakstöðu (/___#) hava hesi tvíljóðini í VM (og føroyskum) altíð eitt [j] glíðiljóð aftur at sær: [ɛei:j] *reyð*, [lai:j] *leið*, [ɔi:j] *oyð* (boðsh. av *oyða*); [lɔi:j] *líð*. Framman fyri teimum herðingaveiku sjálvljóðunum [t, ɔ, a] *i, u, a* í eftirfylgjandi herðingar-

veika stavilsí hefur VM altíð eitt hiatusinnskot [j], eitt nú í: [ɹe:i:jʉ] *reyði*, [ɹe:i:jʉ] *reyðu*, [ɹe:i:ja] *reyða*; [lai:jʉ] *leiðir*, [lai:jʉ] *leiðum*, [lai:ja] *leiga*. Hiatusinnskotið er ekki treytað av sjálvljóðunum í stavilsí aftanfyrri.

Viðmerking 4.

Í øllum førum verður [j] mett sum ein yvirborðsmyndan hjá teimum tilsvarendi fonemunum /ei/, ai/, ɔi/, ɔi:/ *ey*, *ei*, *oy*, *í/y*. Hetta j-glíðiljóðið hefur einki samband við /j/ fonemið í [jʉ:] *jørð*. Tað fyrra, sum er aftanfyri -i ljóð, verður her mett sum [j2]. Ljóðligar reglur kunnu gerast, sum siga, nær tað kemur fyri, og hvar. Tað seinna (í *jørð*), er eitt fonematiskt /j/ ella /j1/. Ljóðið /j1/ er eisini til í: /ve:jʉn, bʉ:jʉn, lo:jʉn, ðe:a:jʉn, vɔ:a:jʉn/ *vegin*, *bøin*, *løðin*, *dagin*, *vágin*, t.e. aftanfyri miðhøg einljóð og sveimandi tvíljóð. Her hoyrir j – við til bendingarstovnin, og er ikki ein fonetisk regla; sbr. framburðin [sʉ:vʉ] *søgur*. v – er komið inn sum ein fyrrvirkandi regla frammanfyri u – í øðrum herðingaveika stavilsí, og er seinni vorðið partur av stovninum; var reglan virkin, so átti framburðurin at verið *[sʉ:jʉ].

Tvíljóð, ið enda við bakmæltum, høgum endaljóði. Hesi tvíljóð eru /æu/, *eu/ ú*, *ó* í VM³. Í bakstøðu hava tey altíð eitt [w] glíðiljóð aftur at sær: [dʰæu:w] *tú*, [ɹæu:w] *ró*. Frammanfyri teimum herðingaveiku sjálvljóðunum [ɹ, ɔ, a] *i*, *u*, *a*, hefur VM altíð eitt hiatusinnskot [w] aftanfyri tvíljóð, ið enda við bakmæltum, høgum endaljóði, t.d. [gʰæu:wɹ] *kúgi*, [gʰæu:wa] *kúga*; [bʰæu:wɹ] *búðu*, [ɹæu:wɹ] *óði*, [ɹæu:wɹ] *óðu*, [ɹæu:wa] *óða*.

Í øllum førum verður [w] mett sum ein yvirborðsmyndan hjá fonemunum /æu:/ *ú* og /æu:/ *ó*. Innskotið nýtist ikki at vera eitt [w], men kann í herðingarveikari støðu í setninginum ljóðskrivast sum eitt [ɹ], t.d.: [ɹæu:wɹ] *óði*.

Eitt triðja fonem í VM við høgum, bakmæltum endaljóði er /ɔu:/ (sbr. 3.2.). Fonemið kemur frá eini diftongering við hiatusinnskoti sum í t.d. [fɔu:wa] *fáa*. Fonemið /ɔu:/ hefur avmarkaða útbreiðslu. Hetta er nærri lýst undir 3.2.. /ɔu:/ er eisini íkomið sum vokalisering av v frá einum m sum í [gʉu:lɔ] *gomlu*. Sbr. 2.4.4. Eitt fjórða fonem við høgum, bakmæltum endaljóði er [au:], sum er íkomið vegna vokalisering av v. Síggj undir 2.4.4.. Sostatt eru fyra fonem í VM, ið enda við høgum, bakmæltum endaljóði: /æu:/ *ú*, /æu:/ *ó*, /au:/ (frá strukturunum -á+a-, og -ovl - (< -oml -)). Tey bæði seinnu eru ikki so frekvent sum tey fyrru, tí tey koma bara fyri í avmarkaðum umhvørvi. Tí verða tey roknað sum fonem við avmarkaðari útbreiðslu, ella sum marginal fonem.

Tvíljóð við opnum endaljóðum. Norr. á hefur tvíljóðaðan framburð í VM. Seinni parturin hjá tvíljóðinum er [a], ið kortini ikki liggur so langt afturi sum kardinalsjálvljóðið. Ljóðið er heldur ikki so frammalaga sum [a] í [ɛa:] *a/æ*.

Munurin hoyrist eina best um orðið *hvalabátur* verður borið fram, t.e. [gʰvæ:a:lɑ, bʉaːˈðɔɹ].

Í vanligari samanhangandi talu kann vera ringt at hoyra mun ímillum tann seinna partin hjá teimum sveimandi tvíljóðunum.

Vokalisering av -v. /v/ verður í fýroyskum ofta til seinna part av einum tvíljóði eftir reglini:

(2) /v/ > /u/ /V___ C

C => /n, r, l, s/ Werner (1970:605). Heimildir mínar hava dømi um slíka vokalisering í -avn, -avl, -ovl. T.e. bara framman fyri /l/ og /n/, og bara aftan fyri nevndu sjálvljóð. Dømi: [gau:lɪ] (avl < -aml) gamli. Sbr. eisini FAI 1891:445,²⁸ [gau:lan] gamlan;

[nau:n] navn, [gɔu:lɔ] (ovl < -oml) gomlu. Stytt stendur ljóðið í javnt [jaʏnɔ]. Úrslitið er tvey nýggj fonem /au:/ og /ɔu:/. Hetta seinna hevur sama ljóðkvalitet sum /ɔu:/ í [fɔu:wa] fáa o.ø orðum við hesi diftongering (Síggy 3.2.). Ljóðini kunnu flokkast saman við tvíljóðum við høgum, bakmæltum endaljóði.

Munur er millum framburðin av: [nau:n] navn, [nɛʏn] nevn (boðsh. av nevna), [nøʏn]⁴ nøvn; vit hava ikki eitt [ɛu:] í nevn, men [nɛʏn]. Sjálvljóðið [ɛ] er trengri enn vanligt [ɛ]. Sama er við [ø] í [nøʏn]. Borið saman við [neʏ:n] nón og [nau:n], so verður myndin henda:

Mynd 4.

[nau:n]	navn
[neʏ:n]	nón
[nɛʏn]	nevn
[nøʏn]	nøvn

Her verður neyðugt at tulka [ɛ] og [ø] sum allofon av /ɛ/ og /æ/ /___ [ʏn]. T.e. framm-
 ar fyrri tveimum konsonantum.

Hiatusinnskot aftaná /e:, o:, ø:, ɛa:, ɔa:/ Undir tvíljóðunum lýstum í 2.4.1. og 2.4.2. varð sagt, at tey høvdu ávíkavist [j] innskot og [w] innskot framman fyri teimum herðingaveiku sjálvljóðunum [t, ɔ, a] i, u, a í aftanfyristandandi herðingarveika stavilsi. Stavilsisbygnaðurin er t.d.: [ɛi:ʃjɔɪ reyður, bœu:ʃwɔ]⁵ búðu. Hesi innskotini vórðu mett sum virkin í VM, og er tað kvaliteturin hjá teimum framman fyri standandi ljóðum, ið avger hiatusinnskotið. Aftan fyri einljóðini og tvíljóðini /e:, o:, ø:, ɛa:, ɔa:/ e, o, ø, a/æ, á v a r tað kvaliteturin hjá endingasjálvljóðunum, ið avgjórði hiatusinnskotið. Reglan er ikki virkin í VM, sbr. eitt nú fleirt. [sø:vɪɪ] søgur, ikki * [sø:jtɪɪ]. Framman fyri [t] í eftirfylgjandi herðingaveika stavilsi var hiatusinnskotið [j]. Framman fyri [ɔ] í eftirfylgjandi herðingaveika stavilsi var hiatusinnskotið [v]. Ljóðini hoyra við til stovnin hjá orðunum, sum sæst í t.d. lýsingaorðabendingini av t.d. gráur el. høgur og navnorðabendingini dagur v.m.

Frammanfyri [a] í eftirfylgjandi herðingaveika stavilsi hendir einki innskot aftan fyri /e:/ og /o:/, t.d.: [ǵle:a] gleða, [ɪo:a] roða. Ljóðini kunnu tó verða so mikið trong, at framburðurin er [ǵli:ja, ɪu:wa].

Diftongeringar við hiatusinnskotum

Eitt sereyðkenni hjá VM eru diftongeringarnar við hiatusinnskotum í orðum sum hagan, fáa, kvøða. Tær báðar fyrru verða nevndar í *Færøsk Anthologi* (1891), hin triðja ikki. (Sum bygdamálsýðkenni er tvíljóðaður framburður eisini í Vestmanna, Kvívík, Kollafirði og sporadiskt í Norður-

streymoy og (?) í Eysturoy. Júst hvar, er ilt at meta um, vegna manglandi kanningar).

[ɛ:] > [ɛi:j] / __ \$ [a]

Henda diftongering við hiatusinnskoti framman fyri [a] í eftirfylgjandi herðingarveika stavilsi er gjøgnumförd í VM. Hon er í orðum sum [hɛi:jan] *hagan*, [bʰɛi:ja] *plagar*, [ɹɛi:ja] *ræða* o.ø. orðum. Gongdin hevur verið *hagan* > * /hɛ:an/ > * /hɛi:an/ > /hɛi:jan/. FAI (1891) hevur tvey dømi um hesa diftongering við hiatusinnskotið.

Tey eru [læiandi] *læandi* (FAI, 1891: 446,4), [hæianon] *haganum* (FAI, 1891: 449, 10). Svabo nýtir skrivihættirnar hæaan ella heään. Hetta bendir ikki á tvíljóðaðan framburð, men kundi staðið fyri /hɛ:an/, ella /hɛ:an/ eins og í Suðurstreymoy og aðrastaðni, har framburðurin er at hoyra. Kortini vísa øvugtir skrivihættir, at VM á døgum Svabos hevði tvíljóðaðan framburð. Í orðabókaarbeiðinum er *leygardagur* (< norr. *laugardagr*) skrivaður Læäärdeavur. Í »Indberetn....« bls. 368, er staðanavnið á *Heygafløtti* (< norr. *haugr* -) skrivað, sum um tað hevði ein framburð uttan tvíljóð. Har stendur Heaäfløtti. (Munnliga frá Eivindi Weyhe). Slíkir øvugtir skrivihættir vísa, at VM hevði nevndu diftongering við hiatusinnskotið síðst í 1700-talinum. /ɛi:/ er serstakt fonem í VM. Sbr. eitt nú tey minimalu pörini /sei:j/ *seyð* (hvønnf. av *seyður*) og /sai:j/ *seið* (hvønnf. av *seiður*). Framman fyri /a/ í herðingaveikari støðu hendir ein neutralisering millum tað gamla tvíljóðið: /ɛi:/ *ey* (< norr. *au*), og tað omanfyri lýsta [ɛi:j] sum í [ɹɛi:ja], ið bæði kann hava týdn-

ingin *reyða* (hvørf., kvk., eint. av *reyður*) og *ræða*.

Fólk í Mykinesi og Vágum hava stundum ein hyperkorrektan framburð í orðum við upprunaligum føroyskum /ɛi:/ *ey*. Eitt nú kann *fleyga*, ið vanligi verður borið fram [flɛi:ja], hava framburðin [flɛ:a]. Serliga ber til at hoyra hetta í útvarpssamrøðum, og tá mykinesfólk/vágafólk tosa við avbygdafólk.

Ein analogisk útjavnan er í t.d. [bʰɛi:ju] *plagi* (1. pers. eint. av *plaga*.) Tann ljóðrætti framburðurin, sum stundum hoyrist, er [bʰɛa:ju]. Í navnorðabendingini sæst slík útjavnan í [ɛa:va], *æða* og ikki tann ljóðrætti * [ɛi:ja].

[ɔ:] > [ɔ:w] / __ \$ [a]

Henda diftongeringin við hiatusinnskoti í orðum sum *fáa*, *ráða* er gjøgnumförd í VM. Gongdin hevur verið frá *ráða* > * /ɹɔ:a/ > * /ɹɔu:a/ > * [ɹɔu:a] > /ɹɔu:wa/. FAI (1891) hevur nøkur dømi við tvíljóðaðum framburði. Døminu eru: [fɔua] *fáa* (FAI, 1891: 447, 20); [hɔua] *háa* (FAI, 1891:447, 31); [grɔua] *gráa* (FAI, 1891: 447, 32); [lɔuaˈtmar] *lágættirnar* (FAI, 1891: 450, 14). Svabo hevur eingi dømi um slíkan framburð. Hann skrivar t.d. faaä ella faaä fáa.

Hetta kann kanska standa fyri [fɔ:a], um norr. /á/ á ikki er blivið tvíljóð hjá honum. Hann nýtir altíð skriviháttin *aa*. Borið saman við danska orthografi, sum hann byggir á, so kundi hetta staðið fyri /ɔ:/, t.e. danskt *å*. Hin móguleikin er, at hann ikki vil skriva *ou* í hesum orðunum, tí hann lagar framburðin til tann, sum er í meginpartinum av landinum annars. Hann roynir tó neyvnan at

endurgeva málførið í Tórshavn, tí hann meinar at málførið [Mund-arten] »er (og bør saa være) den mest fordervede« (Indberetn.: 265).

Til ber at hoyra framburðin [fɔu:a] *fáa* í VM og hinum bygdamálunum, ið hava fyrbrigdið, t.e. við eini minni runding av tvíljóðinum. Spurningurin er, um glíðiljóðið hevur verið til, tá ið J. Jakobsen gjørði ljóðskriftsroyndirnar í FAI. 1891.

Sbr. skrivihættirnar omanfyri. Møguliga standa teir fyri tí næst- ella triðsídsta stiginum av ljóðgongdini fram til diftongeraðan framburð við glíðiljóði.

VM hevur kommutatióin í slíkum minimalum pørum sum /sɔu:wa/ *sláa* og /slɛi:ja/sleya. Hetta bendir á fonematiskt /ɔu:/ í VM; eitt /ɔu:/, sum ikki eigur at blandast saman við /ɛu:/ ó frá norr. /óló. Heppið er at siga, at /ɔu:/ (< -á\$-) er eitt serstakt fonem í VM, men við avmarkaðari útbreiðslu, — t.e. bara framman fyri [a] í øðrum herðingaveika stavilsi aftan fyri *á*. Síggj eisini Snædal, (1986:162). Sum fonem er /ɔu:/ eisini komið frá vokaliseringini av *v* (Síggj 2.4.4.).

[ø:] > [ɰu:w] / ____ \$ [a]

Henda diftongeringin er í orðum sum *kvøða*, *høga* o.ø. Hon er ikki gjøgnumførd í nútíðar VM. Summi hava hana, onnur ikki. Serliga tey yngru ættarliðini hava ikki hesa diftongering við hiatusinnskoti. Grundin er ein tillaging til onnur bygdamál, ið ikki hava framburðir sum [hɰu:wa], men [hø:a] *høga*. Fyrbrigdið er ikki nevnt í FAI, men ein skriviháttur avdúkar seg kortini. Tað er [høua ˈtmar] *høgættirnar* (FAI, 1891: 450,11). Um ø verður sagt, at tað er:

»omtrent som i dansk (mid-front-narrow-round), undertiden, som i sør'ta, noget nærmere ved dansk y (high-front-wide-round).« (FAI, 1891: 441).

Út frá tí síðst nevnda og sør'ta = [ʃvɪˈða] *skjúrtá*, so ber til at tulka [høua ˈtmar] sum: [ˈhɰu:w,a ˈt:mar] *høgættirnar*. T.e. við tvíljóðaðum framburði.

Yvirborðsmyndanin verður her mett at hoyra til fonemið /ɰu:/ *ú*. Í bendingaskipanini henda ymiskar analogiir. Tí hevur VM ikki tann ljóðrætta framburðin * [ɰu:wa], men: [ø:va] *øða*. Ein minni rundaður framburður er eisini at hoyra í herðingaveikari støðu. T.e. [hɰu:a] *høga*. Sbr. eisini undir 3.2. [fɔu:a] *fáa*

Samanumtøka

Tey niðurarvaðu sjálvljóðini eru /iː, uː, eː, oː, øː/ við teim stytta variantunum [ɪ, ʊ, ɛ, ɔ, œ] *i, u, e, o, ø*. VM hevur dømi við longum /aː/a og /yː/y. Ljóðini eru komin inn í ljóðskipanina við innlæntum orðum av slagnum *statur* og *typa*. Tvíljóðini eru /eiː, aiː, oiː, øiː, euː, eaː, ɔaː/ *ey, ei, oy, úý, ú, ó, æ/a, á*, og /ɔuː, auː/ frá *á-a, -ovl- og -avn/-*. Teir stytta variantarnir eru: [ɛ, aɪ, ɔɪ, ʊɪ, y, œ, a, ɔ]. /auː/ hevur ein stytta variant í *javnt*. Møguligt er at tulka tey stutta ljóðini sum serstøk fonem, og ikki at meta tey sum stytta variantar av teimum longu fonemunum, uttan har talan var um morfofonem. Tær diftongeringar við hiatusinnskotum, sum eru gjøgnumførdar í VM eru í bygnaðunum *hagan, ræða, fáa*. Nútíðarmálið hevur ofta manglandi diftongering í orðum sum t.d. *kvøða, røða*. Av hesum er bara tann fyrsta at síggja hjá Svabo, meðan

allar hinar tríggar eru til í Færøsk Anthologi I. Valt varð, at tulka /ɔu:/ sum serstakt fonem. Talan er um eitt marginalt fonem í VM. Upprunin var í diftongeringum við hiatus í *fáa* orðum, og har ein vokalisering av -v hendi, t.d í *gomlum* [ǰɔu:lɔn]. Vokaliseringin av -v hevur eisini fært við sær eitt annað tvíljóðsfonem /au:/ [ǰau:lɔ, nau:n] *gamli*, *navn*, og tvey allofon av /ɛ/ og /œ/, sum eru ávíkavist [ɛ] og [ø] í t.d. *nevn*, *nøvn*.

Hjáljóð

Borið saman við norr., so hevur VM (og fær.) trý nýggj hjáljóð. Tey eru: / [ǰʒ*, ǰz, ʃ/, sum svara til skriftmálsins: *kj-*, *ke-*, *key-*, *ki-*, *ky-*, *tj-*, *hj-*; *gj-*, *ge-*, *gey-*, *gi-*, *gy-*, *dj-*; *sj-*, *stj-*, *skj-*, *ske-*, *skey-*, *ski-*, *sky-*. Undir 4.3. er eitt bleytt g – ljóð, t.e. [ɣ], viðgjørt.

Lokaljóð og aspiratióin

Trupult er at lýsa aspiratióinina í føroyskum og VM, vegna manglandi ljóðfrøðiligar tólkanningar. Greining mín byggir á – sum arbeidshypotesu – Rischel (1961). Hann meinar, at tann atgreinandi tátturin í føroyskum ímillum /p, t, k, kj/ og /b, d, g, gj/ í /#___ er aspiratióin. Munurin millum *tala* og *dala* er sostatt [d'ɛa:lɑ] mótvegis [dɛa:lɑ]. Hetta samsvarar eisini við málkensluna.

Ljóðliga eru lokaljóðini tí: [b', d', ǰ', ɸ, ɸ, ǰ] *p, t, k, b, d, g*. Í bakstøðu eru tey óaspireraðu ljóðini óraddað, t.d. [land] *land*, [sœǰd] *sœgd* (lýsingarh. av *sigá*), [haɸ] *hædd*. Sbr. eisini orðapørini [land] *lænt* (2. lh. hvk. av *læna*) og [land] *land*⁶; [sœ'ǰd] (2. lh. hvk. av *søkka*) móti [sœǰd] *sœgd* (1h. kvk. av *sigá*), og [ha'd:] *hatt*

(hvønnf. av *hattur*) móti [haɸ] *hædd*.

Millum sjálvljóð eru tey gemineraðu lokaljóðini ávíkavist [ha'd:ɔ] *hattur*, [haɸ:tɔn] *hæddin*, og [ǰ'lœ'ǰɔ] *kløkkur*, [ǰ'lœ'ǰ:ɔ] *gløggur*. Aftan fyri long sjálvljóð við høgum endaljóði missa lokaljóðini aspiratióinina: [ɸɔiɸa] *bíta*, [mǰœu:ǰɔ] *mjúkur*.

Affrikatar

Vanligt hevur verðið, at ljóðskriva teir føroysku affrikatarnar antin sum teir ensku [tʃ, dʒ], ella bara: [c, ʒ]. Ljóðliga eru [c, ʒ] ov lin í mun til tann føroyska affrikatframburðin.

Eg fari at ljóðskriva affrikatarnar sum [ǰʒ*, ǰz] (skrivað: *kj-*, *ke-*, *ki-*, *ky-*, *key-*, *hj-*, *tj-*, *gj-*, *ge-*, *gi-*, *gy-*, *gey-*, *dj-*). Skrivihátturin stendur fyri ein palatalan-alveolaran framburð. Munurin teirra millum er aspiratióin. Viðmerkjast skal, at seinna ljóðið evt. kundu havt ein bolla yvir sær, men skriftin verður sum omanfyri.

Frikativ ljóð

VM hevur her fonemini /f/, /v/, /s/ s og /ʃ/ frá eldri *sj-*, *stj-*, *ske-*, *skey-*, *ski-*, *sky-* og stundum eitt raddað retroflektst [z], ið hoyrir til fonemið /r/.

/v/ og /f/ f síggjast m.a. í [fɛa:ɪ] *far*! (boðsh. av *fara*) og [vɛa:ɪ] *var* (tát. av *vera*). Langt [f:] er í lániorðum sum [ǰ'af:ɪ] *kaffi*, [ǰaf:ɔ] *gaffil*. [v] sæst millum sjálvljóð og í bakstøðu í eitt nú [ɛa:va] *æða*, [brɛa:v] *bræv*. Aftan fyri [s] avraddast [v] nakað: [svɛa:ɪa] *svara*. Hetta kundi møguga verið skrivað við parantesum soleiðis: ( ), tí tað avraddast ikki so nógv, at tað verður til eitt [f]. Framman fyri [ʔ, ɸ, 'd, [ʔʒ,

s] verður [v] óraddað: [sǰaifð] *skeivt* (hvk. av *skeivur*). Eins og í t.d. *lænt*, so fer aspiratiónin í ljóðið frammanfyri. Aftan fyri aspirerað lokaljód í framstøðu avraddast [v] nakað, t.d. [d'va'dla]. Her kundi [v] verið skrivað við einum: ( ).

/s/ VM hefur eitt óraddað fonem /s/, men einki raddað * [z]. /b', d', g' / p, t, k hava onga aspiratión aftan fyri /s/, t.d. í [sþæ:la] *spæla*. Langt [s:] er í t.d. [d'vas:(a)] *tvass(a)*.

/ʃ/. Her verður mett, at /ʃ/ er eitt fonem í VM. Mett verður, at talan ikki er um eina samanseting við fleiri ljóðum. Fonemið hefur uppruna sín í *s+j*, *s+t+j*, *s+k+e*, *s+k+ey*, *s+k+i*, *s+k+y*. Minimal pør eru eitt nú: /ʃei/ *sjey* og /sei/ *seyð*. At talan ikki er um eitt samansett ljóð sæst eisini í sjálvljóðslongdini í [d'i:ʃa] *tysja*, [e:ʃa] *esja*, [g're:ʃa] *gresja*, [di:ʃa] *dysja*. Um [ʃ] var sett saman úr tveimum ljóðum, so átti sjálvljóðið at verið stutt framman fyri tveimum hjáljóðum. [ʃ] er langt í innlæntum orðum: [g'ra:ʃa:] *krassjar*. Hetta er í fonematiskum muni til eitt nú [g'ra'g:a:] *krakkar*.

[ɣ] VM hefur dømi um spirantiskt [ɣ] framman fyri [d] (< norr. *gd*). Heimldar maðurin er úr Miðvági, og er føddur 1884. Bondini eru m.a. varðveidd á *Tí froyaska bókasavninum* í Keypmannahavn undir tølunum 18 og 21 og á *Føroyamálsdeildini* í Tórshavn FMD BS 791. Dømið við spirantiskum framburði er í simpleksorðinum: [laydɔɪ] *lagdur*, og tríggjar ferðir í: [d'ea:ʔga ɰu:ɪ laydɪ] *taka úr lagdi*. Tað tykist sum um hetta allofonið av /g/ hefur verið varðveitt í einum vardum ljóðskipanarlíggum umhvørvi, og kanska í eini ávísari familju⁷.

/h/ er bara framman fyri sjálvljóðum og tvíljóðum í framstøðu, t.d. [hæ:a:] *har*. Í týðiligum framburði hoyrist stundum eitt glottalt ljóð: [ʔa:a:], sum ein variantur av [a:a:] *Anna*. Ljóðið hefur onga fonematiska støðu í VM.

Nasalar

VM hefur nasalfonemini /m/ *m* og /n/. /m/ hefur allofonini [m] og [m̥]. /n/ hefur allofonini [n], [n̥], [ɲ], [ɳ] og [ŋ]. Dømi eru eisini um stavilsisberandi *n* í froyiskum. Fyribrigdið hoyrist eisini hjá heimildum mínum. Stavilsisberandi *n* í froyiskum er lýst av Sandøyr (1994:12 ff).

/m/ verður óraddað framman fyri einum óraddaðum lokaljóði, sum er aspirerað í framljóði, t.d. [ɛmɔ] *eymt* (hvk. av *eymur*). Hetta stendur móti [ɛmɔ] *eymd*. Atgreinandi er ikki óraddað [m̥] móti raddaðum [m]. T.e. tey eru ikki serstøk fonem í VM, men kunnu greinast út frá teim kringumstandandi ljóðunum. Sama má sigast um tann dentala nasalin í [laŋɔ] *lænt* og [laŋɔ] *land*. Síggj Werner (1963), ið hefur ta fyrru fatanina. Mett verður – eins og fyrr nevnt – at aspiratiónin er farin í nasalin, og tí hoyrist hon eyðvitað ikki, men ger kortini munin.

Millum sjálvljóð ber til at hava [m:], t.d.: [fɪam:(t)] *framm(i)*. Aftan fyri /s/ í framstøðu er [m] raddað hjá heimildum mínum, t.d. í [sma'g:a] *smakka*. Sama í [hamsɔ:ɪa] *hamstra*.

/n/ er óraddað framman fyri óraddaðum lokaljóði, sum í framstøðu eru aspirerað: [laŋɔ] *lænt*. Aftan fyri nevndu ljóð og /s/ er [n] nakað avraddað: [vɔ'g̊n̥] *vákn*, [asn̥] *asni*.

Aftan fyri [b', d', g',] í framstøðu er [n] stundum nakað avraddað, t.d.: [g'no:ɔ] *knoða*, [sna'g:a] *snakka*. Hetta kundi verið skrivað við einari parantes um ( ). Tað tykist sum um avraddingin ikki fevnir um alt ljóðið. Framman fyri [s] er [n] raddað í VM, t.d. [dansa] *dansa*, [hans] *Hans*, [bɔns] *botns* (hvørf. av *botnur*).

[ŋ] og [ɲ] stava frá -ng, -nk, t.d. [lɔŋgɔ] *longd*, [lɛŋgɔ] *langt*. Ljóðini eru allofon av /n/ framman fyri velarum lokaljóðum. [ŋ] og [ɲ] stava frá -ngj/i, -nkj/i, t.d. [ɔŋjzɪn] *eingin*, [ɔŋjzɪ] *einki*. Tey eru allofon av /n/ framman fyri palatalum lokaljóðum.

Lateralar

VM hevur eitt lateralt fonem /l/ við allofonunum [l], [l̥], [ɬ] og [ʎ]. Tey óraddaðu ljóðini standa framman fyri óraddaðum lokaljóðum, sum í framljóði eru aspirerað: [aɬ] *alt*. Her er aspiratióin farin í l'íð; aftan fyri somu ljóð og /s/ er [l] nakað avraddað: [ɬasɬa] *ræðsla*, [g'li:v] *kliv*, [be'g:ɬa] *bekla*. Aftan fyri /s/ og /f/ í framstøðu er /l/ nakað avraddað. Hetta kundi verið skrivað við eini parantes rundan um ( ) sum í [sɬɛ:a] *slag* og [fɬɛ:a] *flag*. Í øllum nevndu førum er tað eins og avraddingin ikki fevnir um alt ljóðið. Framman fyri [s] er /l/ raddað í VM, t.d. [als] *als*. Tey palatalu ljóðini [ɬ] og [ʎ] hoyrast framman fyri [jz] og [ʎz]. Hesir palatalu lateralar eru variantar av /l/, t.d. [d'ɛɬjza] *telgja*, [jz'ɔʎjzɪ] *kjálki*. Her er aspiratióin farin í l'íð. Hjaljóðasambandið lj- í framstøðu var varðveitt hjá heimildarfólkunum, t.d. í [ljeu:s] *ljós*. Nútíðarmálið hevur eina rættiliga greiða gongd móti framburði uttan [l]. T.e. [jeu:s]. Ljóðið er /jɪ l/, sbr. 4.7..

/ɹ/ ljóð

/ɹ/ hevur ymiska manifestatión í VM. Oftast er talan um [ɹ], og tí havi eg valt hetta sum tekn fyri sjálvt fonemið, t.e. ein alveolarur approssimantur. Tað kann vera eitt 'flap' [ɾ]. Tá slær tungubroddurin eina ferð móti alveoli. Ljóðið kann eisini vera eitt rullandi [r]. Stundum er tað eitt retroflekst, raddað [z], ella eitt retroflekst, flap [ɾ] (eitt dømi frá heimildum mínum). Øll ljóð eru variantar av foneminum /ɹ/, tí er eingin týdningsatgreinandi munur millum [ve:ɹa], [ve:ra] og [ve:za] *vera*..

Í framstøðu kunnu [ɹ, r, r] variera. Sama er galdandi millum einljóð/tvíljóð og í bakstøðu. Her ber eisini til at hava [z]. Aftan fyri tey óaspireraðu lokaljóðini í framstøðu er [r] rættiliga vanligt, t.d. [gʁœŋɔ] *grønt*. Stundum hava heimildirnar [r] her. Framman fyri nevndu ljóðum hava heimildirnar oftast [ɹ], t.d. [be:ɹjzɪnɔn] *berginum* (hvørjumf. av *berg*)⁸.

VM hevur eitt langt óraddað [ɹ:] har mann hevur skriftmálsins -rs. Hetta er í orðum eins og [ve:ɹ:] *vers*, [fɔ:ɹ:] *fýrs*. Langt [ɹ:] er eisini í samansetingum eins og [stœ:ɹ:sliɟɪn] *stórsligin*.

-j fonemið

VM hevur /j/ í framstøðu, t.d. [jθɹ:] *jørð*. Eisini er tað vanligt í stovninum í orðum, sum hava herðingarsterkar miðvokalar framman fyri i, t.e. /e:ɪ, o:ɪ, ø:/ /me:jt, mo:jt, lø:jt/ *megi, modið, løgið*. Sama er galdandi aftan fyri tvíljóðini /e:a/ og /ɔ:a/, framman fyri i /fɛ:a:jɹ, fɔ:a:jɹ/ *fadir, fáir*. /j/ stendur aftan fyri sjálvljóð, ið endað við høgum frammæltum ljóði, s.s. [nei:j] *neyð*. Her er talan um eina yvirborðsbyrting við [j] hoyr-

andi til fonemið /ei/. Altso j2 er hiatusinn-
skot, meðan talan annars er um fonemið
/j1/.

Longd

Undir sjálvljóðum bleiv mett, at tey stytta
ljóðini vóru variantar av teimum longu. Tí
er [ω] í *murra* variantur av /u:/ í *mura*. Tann
týdningsatgreinandi munurin má tí vera
longdin, og má hon sostatt vera eitt serstakt
fonem í VM og føroyskum yvirhøvur, t.e. /
: / . Tí kann *murra* greinast fonetiskt/fono-
logiskt – um hetta er rætt – [m] + [ω] + [ɹ] +
[:] + [a] (fonetisk greining), ella: /m/ [ω] /ɹ/
/: / /a/ (fonologisk greining). Ein annar
møguleiki er at tulka tey stuttu ljóðini sum
serstøk fonem. Eg trúgvi, at teir flestu mál-
brúkararnar eisini fata málveruleikan so-
leiðis. Teir siga at í [mω:ɹa] *murra* er eitt
/ω/, meðan eitt /u:/ er í [mu:ɹa] *mura*. T.v.s.,
at tey stuttu sjálvljóðini og tey longu sjálv-
ljóðini ikki eru variantar hvørt av øðrum,
eins og mett var undir reglu nummar 1, men
eru serstøk fonem. Í vissum førum hevur
málið kortini morfofonematiskt skifti, har
tann langi varianturin kann metast sum
grundleggjandi, t.e. hann er ómarkeraður.
Talan er um dømi eins og *gulur* : *gult*. Her
virkar regla nummar 1.

Stuttur samandráttur

Her verður einki avgerandi sagt um aspira-
tiónina. Hetta má bíða til ljóðfrøðiligar
kanningar einaferð verða gjørdar. Sum arbe-
iðshypotesu havi eg tó valt at nýta fram-
gangsháttin hjá Jørgen Rischel. T.e., »For-
skellen mellem på den ene side [p, t, c, k]
og på den anden side [b, d, j, g] er hoved-
sagelig en *aspirations* forskel« (Rischel,

1961: XXVI). Her verður /f/ mett sum eitt
fonem, og ikki sum verandi samansett av
fleiri hjáljóðum eins og t.d. *s+j*, *s+t+j*
o.s.fr. Hetta er tí sjálvljóðini eru long
framman fyri [f] í t.d. [d'ɪ:fja] *tysja*. Affrik-
atarnir blivu ljóðskrivaðir sum [[jz', jz] .
Dømi eru um varðveitt (ella nýútviklað?)
[ɣ] hjá einum heimildarfólki. Um ljóðið er
varðveitt, so er tað í einum vardum ljóð-
skipanarligum umhvørvi. Tá lateralar og
nasalar standa framman fyri lokaljóðum,
sum í framljóði eru aspirerað, fer aspira-
tiónin í lateralarar og nasalarnar sum í
[aɫd] *alt* móttvegis [ald] *ald*, og [laŋd] *lænt*
móttvegis [land] *land*. Mett varð, at tey
óraddaðu nasalu ljóðini, og tey lateralu
ljóðini ikki eru sjálvstøðug fonem, tí tey
kundu greinast út frá kringumstøðunum.
Eisini varð víst á dømi, har likvidar, nasalar
og tað labiodentalað v vóru nakað avradd-
að, uttan at verða fullkomiliga avraddað
(*knoða, vákn, kliv, bekla, tvætl*)

Drynjing

Nútidarføroyskt hevur *fallandi setnings-
tóna* og *ikki fallandi setningstóna*. Tað
sama er galdandi fyri VM, sum umframt
hetta, eisini hevur *dryjning*. Hon kann
koma fyri í frasum við fallandi setningstóna
og ikki fallandi setningstóna. Í høvuðssetn-
ingum, eykasetningum og spurnaðarsetn-
ingum. Drynjing hoyrist bara í frasuendum.
Hon hevur einki at gera við, um orðini eru
einstavilsisorð ella fleirstavilsisorð. Hon
kann sostatt ikki setast í samband við
aksent 1 og aksent 2 sum í norskum,
svenskum og donskum málførum. Tónin á
tí síðsta stavilsi í einum dryjnaðum orði
liggur nøkulunda á somu hædd sum tónin á

stavilsinum beint frammanfyri. Drynjing er ikki so ofta at hoyra í samrøðum á bondunum, og tað er ógviliga ymiskt, hvussu nógv fólk gera av at nýta henda setningstónan. Eitt heimildarfólk hevur 11 dømi við drynjing á einum bandi, ið varar í 60 minuttir. Nøkur fá dømi við drynjing eru nevnd her niðanfyri.⁹

Eitt heimildarfólk svarar spurningi og sigur: [ˈlɔŋdɪ] *lundi*. Eisini eru dømi um drynjing í einstøkum frasum, s.s. [ˈʊsɪ || ˈaɪ || ˈlɔɪdɪ ||] *Ysti, Arni, Lítli*.

Drynjing síðst í eini frasu, sum annars hevur ikki fallandi setningstóna er: [ˈgʰɔːˈgʰaɪ ˈvea:ɛ:ɛ] *klokkari var eg*. Drynjingin fevnir yvir bæði tey síðstu orðini *var +eg*. [ˈdœːˈdɔɪ hansa:ɪa vea:ɪ ʒʒˈtʃ ˈhe:ɪˈbɪ] *dóttir hansara var gift heruppi*.

Heimildarfólkini hava eisini drynjing aftan fyri fallandi setningstóna: [ˈsœɡntɪ si:ɔɪ eaˈdðea: s̥gɔldɔ ve:ɪa ˈainɔːˈd̥:ɛ:ˈdivɔ hæu:s ɔi: ˈbtgdɪnt] søgnin sigur at tað skuldu vera einogtrevu hús í bygdini. Eisini ber til at hava drynjing í spurnaðarsetningum og eykasetningum. Dømi um tað fyrra er t.d.: [ˈgʰan: ˈd̥:ea: ɸˈas:ɪa eaˈd̥ han: lɔɔɪ gr:i:vɪn ˈhe:ɪ:ɪ:vɪn] *kann tað passa, at hann liggur grivin har yviri?*

Endingarsjálvljóðini

Endingarsjálvljóðini í VM eru [ɪ(ɪ)], [ɔ(ɪ)] og [a(ɪ)]. Býtið av [a(ɪ)] er stórt sæð tað sama sum í norrønum. Endingarsjálvljóðini eru rættiliga týðiliga í VM. Grundin er m.a. drynjingin. VM hevur ikki [ə] líknandi ljóð í bakstøðu, sum er so vanligt í Suðurstreymoy fyri norr. *-i* og norr. *-u*, t.e. í bak-

støðu. Her er býtið altíð soleiðis, at VM. hevur [ɪ] og [ɔ] í orðum eins og *abbi*, *bóndi*, *klyvari*, *vári* (hvørjumf. eint. av *vár*), *várið* (hvør-& hvønnf., eint. bundin formur av *vár*), *húsini*, *neytini* (hvør-& hvønnf., fleirt., hvk. bundið). Í hvørjumf. eint. av navnorðum (*botni*, *eggini*...) o.s.fr.

Dømi um *u* -orð eru eitt nú *slerdu*, *tóku*, *stóðu*, *róðu*, *konu*, *kallaðu* v.m. Sigast kann, at har skriftmálið hevur *—i* ella *—u* í útljóði, har hevur VM altíð framburðin ávíkavist [ɪ] og [ɔ].

-ir og -ur endingarnar

Eg nevni her bara tey dømi, har bendingar- endingarnar hjá heimildarfólkum mínum ikki eru sum í skriftmálinum.

Navnorðabendingin

VM hevur stundum onga bendingarending í norr. -a stovnum. T.d. [vi: bɔaːˈd̥] *við bát*. (Síggg eisini Noreen.A 1970:251).

Í Sandavági verður -il endingin sum í *lítli*, *tummil* o.s.fr. altíð borin fram sum [ɔ] av heimildunum. Tó ber nú ofta til at hoyra eina gongd til: [ɪ]. Norr. *nd* -stovnar og kvk. konsonantstovnar hava *-ir* í VM. [bændɪ] *bøndur*, [mɛ:ɪɔɪ] *merkur*. Eisini veikt bend kvennkynsorð hava *-ir* [kɔ:ɪ] *konur* í hvørf., hvønnf., fleirt. Sama er við *døtur*. Hvørf., hvønnf., fleirt., hvk.'s orð eins og *kvæði* hava altíð bendingarendingina *-ir* [fɛsɪ] *festir*. Framburður við *-ur* er heilt vanligur í lýsingarorðum, sum enda við *—al* í skriftmálinum. T.e. *gamal* til *gamalur*. Hjárðini *undir*, *yvir* og *eftir* hava altíð ein *—ur* framburð [ɔndɔɪ] *undir*, og [ɛˈd̥:ɔɪ] *eftir* og [i:vɔɪ] *yvir* 3. pers. eint. hevur altíð, har skriftmálið hevur *-ir* ella *-ur*

eina *-ur* ending. Sum dømi kann eg nevna [dø:mør] *dømir*, [bøi:dør] *bítur*. Hesin tendensur sæst eisini hjá Svabo, sbr. (Petersen, 1991: 25). Hann hevur altíð *ettur*, *ivur* og *undur*, meðan skyldskaparorðini, sum í dag gjøgnumgangandi hava *-ur* (uttan *faðir*) altíð hava *-ir* hjá Svabo.

Niðurstøður

VM verður fyrstu ferð nevnt hjá Jens Chr. Svabo í *Indberetninger fra en Rejse udi Færø 1781 og 1782*. Tað, sum Svabo nevnr Den Alm indelige [Mundart] eru tey málførini, sum ikki er: Den Sudereske, sum umfatar alt sunnan fyri Skopunarfjørð. Den Norderøeske og Den Thorshavnske. (Indberetn.: 265).

Málførið Den Alm indelige [Mundart] fevnr tí allarhelst eisini Norðurstreymoy og Eysturoy.

Svabo byggir skriftmál sítt á VM, sjálv um hann onkuntíð hevur formar, ið avdúka málið hjá heimildarfólkum sínum. Hetta er serliga galdandi í *Det Mindre Visehaandskrift*. Tað at Svabo nýtir VM sum grundarlag undir sínum vælhepnaða skriftmáli ger, at vit kunnu kanna møguligar málførisbroytingar heilt aftur til síðst í 1700. Kannigarnar vísa, at broytingarnar í málførinum eru heilt fáar, tá talan er um ljóð- og bendingarskipan. (Petersen, 1993).

Í FAI, 1891) verður VM flokkað saman við bygdamálunum í Suðurstreymoy. Hesi fevna um Suðurstreymoy, Hest, Koltur, Nólsoy og Vágar. Hepnari er tó at flokka bygdamálini Vágum og Mykinesi saman sum eitt serstakt málføri. Heldur ikki eru nakrir nevniverdir munir innan økið.

Grundirnar fyri at VM best er flokkað fyri seg eru:

- 1) Setningstónin drynjing. Hetta er sermerkt fyri Vágar og Mykines.
- 2) Diftongeringar við hiatusinnskotum (Síggj 3.1., 3.2., 3.3.). Fyribrigdið er eisini í Norðurstreymoy og møguliga í Eysturoynni. Kortini ber ikki til at flokka VM saman við hesum bygdamálunum, tí tey hava fonemsamanfall millum /ai:/ *ei* og /oi:/ *oy* til /oi:/. VM skilir ímillum hesi tvíljóð.
- 3) VM hevur /eu:/ og ikki /ou:/ *ó* sum í Suðurstreymoy. Framburðurin við [œ:] er til í Vágum.
- 4) VM hevur ikki viknan av [ˈb̥, ˈd̥, ˈg̥, ˈj̥z̥] í innstøðu og bakstøðu sum Suðurstreymoy. Tað hevur t.d.: [bø:ˈg̥u], *bøk-ur*, [b̥æ:ˈg̥] *brak*.
- 5) VM hevur týðilig endingasjálvljóð, og ikki viknaðan framburð sum í Suðurstreymoy og heldur ikki sama býti av endingarsjálvljóðunum *-ir* og *-ur*, sum Suðurst. Hetta gevur málførinum eina aðra morfologi, og ger tað heilt ólíkt Suðurstreymoyarmálførunum.

Loksins skal eg takka Ei. Weyhe og M. Barnes fyri góðar viðmerkinar til greinina.

Bókmentalisti

- Bjerrum M. 1949. An Outline of the Faroe Vowel System. Í: *Travaux du Cercle Linguistique Copenhague* . 5:235-243.
- Bjerrum M. 1969. Forsøg til en analyse af det færøske udtryksystem. Í: *Acta Philologica Scandinavica* 25:31-69.
- Grønnum N. / Thorsen O. 1991. *Fonetik for sprogstuderende*. 5. udg. København.
- Hagström B. 1967. *Ändelsesvokalerna i färöskan*. En fonetisk – fonologisk studie. Acta Universitatis Stockholmiensis. New Series 6. Almqvist & Wiksell. Stockholm. – 1970 Supradentaler i färöskan. Í *Fróðskaparrit* 18:347-360
- Hamershaimb W.U. & Jakobsen J. 1891. *Færøsk Anthologi I*. S.L. Møllers Bogtrykkeri. København.
- Ladefoged P. 1982. *A Course in Phonetics*. Second ed. Harcourt Brace Jovanovich, Publishers. University of California, Los Angeles.
- Kenstowicz M. 1994. *Phonology in Generative Grammar*. Blackwell. Cambridge MA & Oxford Uk.
- Matras Chr. 1939. *Svabos Færøske Visehaandskrifter* (útg. Chr. Matras) København. Bianco Lunos Bogtrykkeri. København.
- Naert P 1958. För en finare fonetisk transkription av färöskan. Í: *Lundastudier i nordisk språkvetenskap*. 14:23-33..
- Norreen A. 1970. *Alt-nordische Grammatik I 5*. útg. Max Niemeyer Verlag Tübingen.
- Petersen H. P. 1991. Vágamálføri. Í: *Málting* 2:23-26 — 1993 *Vågødialekten på Færøerne. En kort beskrivelse*. Óprentað serritgerð frá Københavns Universitet.
- Rischel J. 1961. Om retskrivningen og udtalen i moderne færøsk. Í: *Føroysk – dansk orðabók*. M.A. Jacobsen & Chr. Matras. xiii-xxxvi – 1964 Towards the phonetic description of Faroese vowels. Í: *Fróðskaparrit* 13:99-113.
- Sandøy H. 1994. Stavilsisberandi N í føroyskum. Í: *Málting* 11:12-19.
- Snædal M. 1986. Færeyska Sérhljóðakerfið. Í: *Íslenskt Mál* 8:121-169.
- Svabo J. C. *Indberetninger fra en Reise i Færøe 1781 og 1782* (útg. N. Djurhuus 1976) København.
- Svabo J. C. 1970. *Dictionarium Faroense II*. Indledning og Registre. (útg. Chr. Matras) Munksgaard. København.
- Werner O. 1963. Aspiration und stimmlose Nasale/Liquide im phonologischen System des Färingischen. Í: *Phonetica* 9: 79-107. – 1970. Die Vokalisierung von v im Färöischen. Hreinn Benediktsson (ritstj). Í: *The Nordic Languages and Modern Linguistics* 1:599-616. Vísindafélag Íslendinga, Reykjavík.
- Weyhe Ei 1988. Færøske dialekter og deres stilling i dag. Red. a. Björkum og A. Borg. Í: *Nordiske Studier*. Universitetsforlaget.

Heimildir.

FMD BS stendur fyri *Føroyamálsdeildin Bandasavnið*.

Eg loyvi mær her bara at nevna forbókstavirnar á heimildarfólkunum og nær tey eru fødd, og hvaðani tey eru ættað, umframt hvussu tey eru flokkað á Bandasavninum á Føroyamálsdeildini.

KS FMD BS 4 Mykines f. 1885 (upptøka: A Djurhuus í 1967); EM FMD BS 61 — 63, 65 Mykines f. 1882 (upptøka: J. P. Joensen 1970); KJ FMD BS 855, 860, 861 f. 1889 Mykines (upptøka A. Nørrevang); HJ FMD BS 855 Mykines f. ? (upptøka A. Nørrevang); AH FMD BS 11 Gásadalur f. 1898 (upptøka J. P. Joensen/J. Dalsgaard 1967); J. J. FMD BS 11 f. ? (upptøka J. P. Joensen/J. Dalsgaard 1967); GG FMD BS 11 Bøur f. ? (upptøka J. Dalsgaard 1967); JHJ FMD BS 90 Bøur f. 1885 (upptøka J. H. W. Poulsen 1970); ER FMD BS 782 Víkar/Sørvágur 1888 (upptøka N. Djurhuus), KH FMD BS 11 Sørvágur f. 1898 (upptøka J. Dalsgaard 1967); MG FMD BS 122 Gásadalur/Sørvágur f. 1894 (upptøka J. P. Joensen 1971); JJ FMD BS 129 Sørvágur f. 1900 (upptøka J. Ravnsfjall 1972); HH FMD BS 113 Miðvágur f. 1894 (upptøka J. P. Joensen 1971); JJ FMD BS 121 Miðvágur f. 1880 (upptøka J. P. Joensen 1971); HEi FMD BS 127/130 Miðvágur f. 1903 (upptøka J. P. Joensen 1971); TN FMD BS 1797, 1798 f. 1916 Miðvágur (upptøka Ei Weyhe 1990); PH FMD BS 13 Sandavágur f. 1891 (upptøka J. Dalsgaard); AT FMD BS 1799 – 1800 f. 1895 Sandavágur (upptøka N, J. Arge/ M. Nolsøe).

Notur

1. Evnið er enn so lítið kannað, at eg illa tori at seta nakra reglu upp. Marius Staksberg hevur arbeitt við trupulleikanum, og er hann komin til eina fyribils niðurstøðu, sum sigur, at um fremmand orð hava herðing á øðrum stavilsí, so er sjálvljóðalongdin eins og í *nuansa*. Stavilsini framman fyri herðingarstavilsí í *nuansera* hava hjáherðing, meðan fyrra stavilsí í *nuansa* er óhert, og tí er munurin í sjálvljóðalongd íkomin.
  2. Teir fyrru nevna vit rísandi tvíljóð. Í sveimandi tvíljóðum ber ikki til at siga, um stavilsistindurin er á fyrra ella seinna parti av tvíljóðinum. Dømi úr føroyskum eru [eɑ:, ɔɑ:] *a/e, á* (Grønnum/Thorsen, 1991:104).
  3. Framburðurin er ymiskt [eʊ:, œʊ:, ɔʊ, au] í teimum føroysku málførunum. Heimildarnar hava yvirhøvur eitt [eʊ:], hóast dømi eru við [œʊ:] framburði.
  4. [ʋ] er ein labiodentalur approksimantur.
  5. Teknið \$ stendur fyri stavilsismarki.
  6. Aspiratióin er farin í nasalin; sama er galdandi fyri lateralar framman fyri ljóðum, sum í forljóði eru aspirerað: [ald] *alt*. Ljóðskipanarlaga tulki eg *lent* sum /lanhð/ og *land* sum /land/. Sama geldur fyri *alt* móttsett *ald*. T.e. /alhð/ og /ald/.
- Eg meini meg hoyra aspiratióin í forljóði í t.d. [ǵʰiiv] *kliv*, [ǵʰneɑ:] *knæ*. Preaspiratióin er í [ɔʰgnɔn] *oknum* og [bɛ:ʰǵla] *bekla*. Likvidar og nasalar eru eisini — tað eg hoyri teir — nakað avraddaðir aftan fyri tey óraddaðu, aspireraðu ljóðini í forstøðu, t.d. [ǵʰiiv] *kliv*, [ǵʰneɑ:] *knæ*. Tað er sum um óraddingin ikki fevnir um alt ljóðið at hoyra til. Tí kundu tey verið skrivað við parantes rundan um bollar: ( ).
- Ein háttur at skriva ljóðini ljóðskipanarlaga er at velja ávíkavist *th* og *t*. T.v.s. /the:la, te:la/ *tala, dala*. /e:hta, pɔ:ta/ *eta, bíta*. /haht:ɳ, hat:ɳ/ *hattin, hæddin*. /lanht, lant/ *lent, land*, /alht, alt/ *alt, ald*. Eftir ljóð við høgum endaljóði er eingin preaspiratióin, eins og sæst í /pɔ:ta/ *bíta* og /seu:ta/ *sóta*.
7. Itt er kortini at siga við vissu, um fyribrigdið er gamalt, ella um hetta er eithvørt nýtt í málførinum.
  8. Yvirhøvur nýta fólk meira og meira eitt retroflekst ljóð í føroyskum í dag.
  9. ˘ er ikki falandi setningstóni. ˘ = fallandi setnings, og ˝ = drynjing. ll = frasuendi